

Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums

2014.gada aptauja Latvijā un tendences

Rīga, 2015

Materiālu sagatavoja autoru kolektīvs:

Biruta Velika, Daiga Grīnberga, Iveta Pudule

Autoru kolektīvs izsaka pateicību par atbalstu Latvijas Republikas Veselības ministrijai, Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijai, Pasaules Veselības organizācijas Eiropas reģionālajam birojam un pārstāvniecībai Latvijā.

Pateicamies visām pētījuma atlasē iekļuvušajām skolām un skolēniem par dalību Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma 2014.gada aptaujā.

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce uz „Slimību profilakses un kontroles centrs” obligāta.

© Slimību profilakses un kontroles centrs

Direktore Inga Šmate

Duntes iela 22, Rīga,

Latvija, LV-1005

Tālrunis: 67501590

Fakss: 67501591

E-pasts: info@spkc.gov.lv

ISBN 978-9934-514-24-1 (pdf)

PVO Vispārējā konvencija par tabakas uzraudzību

Lai ierobežotu globalizēto tabakas epidēmiju, 191 Pasaules Veselības organizācijas dalībvalsts 56. Pasaules veselības asamblejā 2003.gada maijā vienbalsīgi pieņēma Vispārējo konvenciju par tabakas uzraudzību. Šī konvencija ir pasaulē pirmais starptautiskais sabiedrības veselības līgums. Tajā atzīts kaitējums, ko var radīt tabakas izstrādājumi un uzņēmumi, kuros tie tiek ražoti. Līgumā izklāstīti juridiski saistoši mērķi un principi, kas jāievēro valstīm vai reģionālās ekonomikas integrācijas organizācijām, piemēram, Eiropas Kopienai, kas šo līgumu ratificējušas un tādējādi piekritušas īstenot. Vispārējās konvencijas mērķis ir aizsargāt pašreizējās un nākamās paaudzes no iznīcinošām veselību ietekmējošām, sociālām, vides un ekonomiskām sekām, ko rada tabakas patēriņš un tabakas dūmu iedarbība. Konvencija ietver koordinētu, efektīvu un steidzamu rīcības plānu, lai samazinātu tabakas patēriņu, ieviestu izmaksu-efektīvas sabiedrības veselības stratēģijas, tādas kā: tiešās un netiešās tabakas reklāmas aizliegums, tabakas izstrādājumu cenu un nodokļu celšana, no tabakas dūmiem brīvu sabiedrisko un darbavietu nodrošināšana, brīdinošo uzrakstu un attēlu izvietošana uz tabakas produktu iepakojuma, tabakas lietošanas pētniecība un monitorings, informācijas apmaiņa.

Latvija ir parakstījusi Vispārējo konvenciju par tabakas uzraudzību 2004.gada maijā. To ratificējusi Saeima 2005.gada februārī. Konvencija stājusies spēkā Latvijā 2005.gada maijā.

Lai palīdzētu valstīm izpildīt Vispārējās konvencijas par tabakas uzraudzību prasības, PVO 2008.gadā izveidoja sistēmu MPOWER¹ – sešas uz pierādījumiem balstītas tabakas kontroles pasākumu paketes, kuras samazina tabakas lietošanu, tādējādi pasargājot cilvēku dzīvības:

- monitorēt tabakas lietošanu un profilakses politiku;
- pasargāt cilvēkus no tabakas dūmiem;
- piedāvāt palīdzību smēķēšanas atmešanā;
- brīdināt pat tabakas lietošanas kaitīgumu;
- ieviest aizliegumus tabakas reklāmai, pārdošanas veicināšanai un pasākumu sponsorēšanai no tabakas industrijas puses;

---

¹ World Health Organization. MPOWER: A policy package to reverse the tobacco epidemic. Geneva: World Health Organization; 2008.

- paaugstināt nodokļus tabakas izstrādājumiem.

Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums atbalsta MPOWER sistēmu, sniedzot valstīm specifiskus datus par galvenajiem indikatoriem, kuros iekļauj gan smēķēšanas izplatību, gan zināšanas, gan paradumus.

Vispārējā tabakas uzraudzības sistēma

1998.gada decembrī PVO sadarbībā ar Kanādas Sabiedrības veselības asociāciju un Amerikas Savienoto valstu (turpmāk ASV) Slimību kontroles un profilakses centru (*Centers for Disease Control and Prevention – CDC*) attīstīja Vispārējo tabakas uzraudzības sistēmu (*Global Tobacco Surveillance System – GTSS*), lai palīdzētu valstīm ieviest tabakas kontroles uzraudzību un monitoringa programmas. Vispārējā tabakas uzraudzības sistēma ietver arī datu vākšanu četriem pētījumiem: Starptautiskajam jauniešu smēķēšanas pētījumam (*Global Youth Tobacco Survey – GYTS*); Starptautiskajam skolu darbinieku smēķēšanas pētījumam (*Global School Personnel Survey – GSPS*); Starptautiskajam veselības aprūpē studējošo smēķēšanas pētījumam (*Global Health Professions Student Survey – GHPSS*); Starptautiskajam pieaugušo smēķēšanas pētījumam (*Global Adult Tobacco Survey – GATS*). PVO sadarbībā ar ASV Slimību kontroles un profilakses centru 1999.gadā kā pirmo no minētajiem pētījumiem attīstīja un realizēja Starptautisko jauniešu smēķēšanas pētījumu, jo bija sevišķi svarīgi iegūt starp valstīm salīdzināmus datus par pusaudžu smēķēšanu. Šim pētījumam tika izstrādāta aptaujas anketa, kas sastāvēja no dalībvalstīm obligātiem un izvēles jautājumiem. Tika izstrādāta visām dalībvalstīm identiska izlases metodika, datu savākšanas procedūra un datu apstrādes metodika.²

Galvenie iemesli valstīm iesaistīties Starptautiskajā jauniešu smēķēšanas pētījumā ir palielināt kapacitāti jauniešu tabakas lietošanas un lietošanas uzsākšanas uzraudzībā, sniegt datus valstu smēķēšanas profilakses programmām, dot salīdzināmus datus valstu, reģionu un pasaules līmenī. Aptaujas rezultātus var izmantot arī valstu tabakas kontroles likumdošanas pasākumu ieviešanas efektivitātes un atbilstošu Vispārējās konvencijas par tabakas uzraudzību sadaļu monitorēšanai.

Latvijā Vispārējās tabakas uzraudzības sistēmas ietvaros ir veiktas četras Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma aptaujas (2002., 2007., 2011. un 2014.gadā).

² Global Youth Tobacco Surveillance, 2000 – 2007, Surveillance Summaries. Department of Health and Human services centers for Disease control and prevention. Atlanta, January 25, 2008/ Vol.57/ No. SS-1

Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums Latvijā

Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma Latvijā **mērķis** ir apzināt smēķēšanas izplatību skolēniem vecumā no 13 līdz 15 gadiem, pētīt šīs grupas smēķēšanas paradumus un prognozēt smēķēšanas uzsākšanas risku, noskaidrot smēķēšanas motivāciju un faktorus, kas ietekmē ar smēķēšanu saistīto uzvedību.

Pētījumā iegūtie dati sniedz informāciju par smēķēšanas un pasīvās smēķēšanas izplatību, smēķēšanas uzsākšanas iemesliem, tabakas reklāmas ietekmi, attieksmi pret smēķēšanu, tabakas produktu pieejamību Latvijas skolēniem. Tā kā šis ir monitoringa veida pētījums, tad dati ir izvērtējami dinamikā. Veselības aprūpes, veselības veicināšanas un izglītības speciālisti var izmantot pētījumā iegūtos datus, lai plānotu, ieviestu un izvērtētu programmas, kas samazinātu tabakas produktu lietošanu skolēnu vidū, uzlabotu tabakas kontroles informācijas izplatīšanu un nodrošinātu minēto jomu speciālistus ar materiāliem, kas viņiem nepieciešami, lai papildinātu un pilnveidotu tabakas profilakses programmas skolēniem.

Metode

Atlases apraksts

2014./2015.mācību gada vispārizglītojošo skolu saraksts tika iegūts no Latvijas Izglītības un zinātnes ministrijas un nosūtīts uz ASV Slimību kontroles un profilakses centra (*Centers of Disease Control and Prevention (CDC)*) Smēķēšanas un veselības biroju (*Office on Smoking and Health (OHS)*) pētījumam nepieciešamo skolu atlases veikšanai. Pētījuma atlasei izmantota divu posmu (skolas un klases) klasteru metode, atlasot no visām Latvijas vispārizglītojošām skolām 7., 8., 9.klašu skolēnus. Pētījuma mērķa populācija ir skolēni 13,14 un 15 gadu vecumā.

Pirmajā atlases posmā no Latvijas vispārizglītojošo skolu saraksta tika atlasītas skolas, kurās ir 7., 8., un 9.klases un kurās visās trijās klašu grupās kopumā ir 40 un vairāk skolēnu. 2014.gada aptaujas atlasē iekļuva 56 Latvijas vispārizglītojošās skolas.

Otrajā atlases posmā no katras atlasē iekļautās skolas pēc nejaušo skaitļu rindas tika atlasītas 260 klases, kuras tika iekļautas pētījuma atlasē.

Anketa

Pētījuma instruments ir aptaujas anketa, kuru izstrādājusi Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma zinātniskā darba grupa. Pamata aptaujas anketa ir angļu valodā un sastāv no visām pētījuma dalībvalstīm obligāto jautājumu daļas un izvēles jautājumu daļas. Latvijā aptaujas anketa tiek tulkota latviešu un krievu valodā, iepriekš pārbaudot jēdzienu identitāti, un tiek papildināta ar Latvijai specifiskiem jautājumiem. Pirms datu savākšanas darba uzsākšanas aptaujas anketa tiek testēta mērķa grupā. Tiek organizēts mērķa populācijas fokusa grupas seminārs par aptaujas anketu, pēc kura nepieciešamības gadījumā tiek veikti labojumi.

Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma Latvijā 2014.gada aptaujas anketā tika ietverti 87 jautājumi ar vairākām atbilžu iespējām katrā jautājumā. Aptaujas anketa ļāva iegūt informāciju par:

- smēķēšanas izplatību konkrētajā vecuma grupā,
- zināšanām un attieksmi pret smēķēšanu,
- masu mediju un reklāmas nozīmi,
- tabakas produktu pieejamību jauniešiem,

- pasīvo smēķēšanu,
- smēķēšanas atmešanu,
- tabakas lietošanas profilaksi skolu mācību programmās,
- informāciju par respondentu (vecumu, dzimumu, klasi, mācību valodu).

Respondenti savas atbildes uz anketas jautājumiem aizpilda speciālās atbilžu lapās, aizkrāsojot katra jautājuma vienu atbildes variantu ar zīmuli. Šīs atbilžu lapas nodrošina ASV Slimību kontroles un profilakses centra Smēķēšanas un veselības birojs, jo aizpildītās atbilžu lapas tiek sūtītas uz ASV Slimību kontroles un profilakses centru datu ievadei speciālā datorprogrammā.

Datu vākšana

Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma 2014.gada aptaujas dokumentācija tika iesniegta novērtēšanai Rīgas Austrumu klīniskās universitātes slimnīcas atbalsta fonda Medicīnisko un biomedicīnisko pētījumu Ētikas komisijā, kas izvērtējot, sniedza pozitīvu atzinumu pētījuma atbilstībai zinātnisko pētījumu ētikas normām.

2014.gada aptaujas datu savākšanas procesa nodrošināšanai tika veikts iepirkums saskaņā ar Publisko iepirkumu likuma 8.² panta noteikto kārtību un tiesības šo darbu veikt ieguva Tirgus un sociālo pētījumu aģentūra “Latvijas Fakti”, kuras intervētāji veica datu savākšanu atlasē iekļuvušajās skolās un klasēs. Pirms datu savākšanas darba uzsākšanas intervētājiem notika pētījuma metodikas apmācību semināri.

Slimību profilakses un kontroles centra pētījuma darba grupa nodrošināja pētījuma metodikas adaptēšanu, pētījuma aptaujas anketas sagatavošanu, kā arī sagatavoja vēstuli ar informāciju par šo pētījumu un lūgumu katras atlasē iekļuvušās skolas direktoram atbalstīt pētījuma datu savākšanas procesu atlasītājās klasēs. Pētījuma norisi izglītības iestādēs atbalstīja Latvijas Republikas Veselības ministrija un Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. Par aptauju tika informēti atlasē iekļuvušo skolēnu vecāki, kuriem tika nosūtīta informatīva vēstule un atteikuma forma. Tie vecāki, kuri nepiekrita, ka viņu bērns piedalās aptaujā, aizpildīja šo atteikuma formu, kura pēc tam tika nodota intervētājam.

Skolēnu piedalīšanās aptaujā bija brīvprātīga un anonīma. Skolēniem, kuru vecāki nebija atsūtījuši atteikumu, klasē tika izdalītas anketas un atbilžu lapas, kurās skolēniem ar zīmuli bija jāaizkrāso katra jautājuma viens atbildes variants. Respondenti pirms aptaujas tika informēti par pētījumu, ētikas un konfidencialitātes principiem, par kārtību, kādā jāaizpilda anketas atbilžu lapa, kā arī par iespēju pašiem atteikties no aptaujas.

Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma 2014.gada aptaujā Latvijā kopumā piedalījās 4320 skolēni, no kuriem 4025 skolēni bija 13-15 gadus veci. Kopējais uz anketas jautājumiem atbildējušo skolēnu īpatsvars bija 79,5%. Datu statistiskai apstrādei tika izmantotas SPSS un Epi Info programmas.

Rezultāti

Mērķa populācijas apraksts

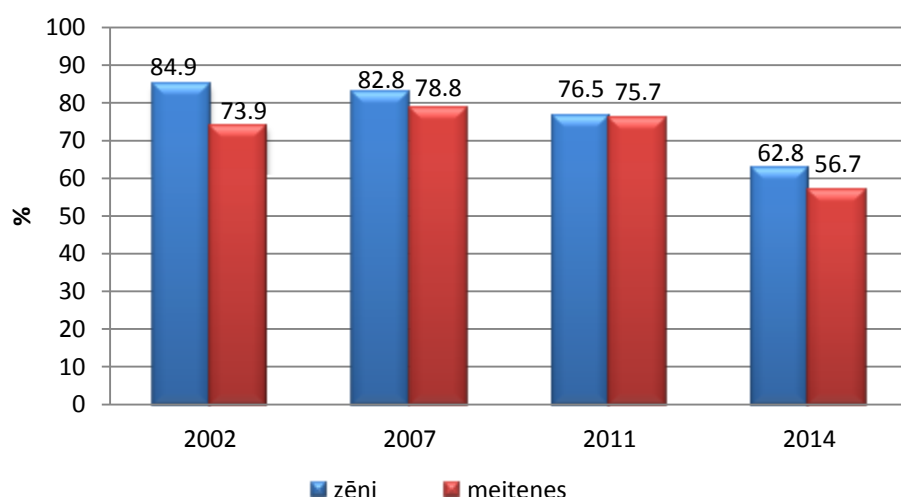
Ziņojumā analīzei izmantoti 4025 skolēnu, vecumā no 13 līdz 15 gadiem, aizpildīto anketu dati. No visiem 13-15 gadīgajiem respondentiem 49,9% bija zēni un 50,1% – meitenes. 7.klasē mācījās 33,1% respondentu, 8.klasē – 34,8% un 9.klasē – 32,1%.

Tabakas produktu lietošanas izplatība

Smēķēšanas izplatība

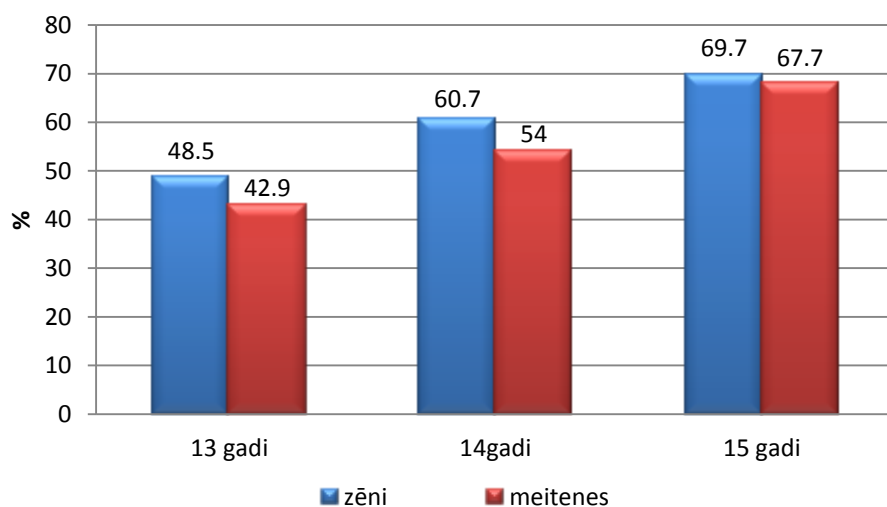
Saskaņā ar Starptautiskā jauniešu smēķēšanas pētījuma 2014.gada aptaujas datiem, Latvijā joprojām ir augsts 13-15 gadīgu skolēnu īpatsvars, kuri kādreiz ir pamēģinājuši smēķēt cigaretes. Kopumā, 2014.gada aptaujā, 59,7% skolēnu norāda, ka kādreiz ir pamēģinājuši smēķēt cigaretes, kaut vai vienu vai vairākas reizes ievilkt dūmus. Salīdzinot ar 2002.gada aptauju, 2014.gada aptaujā smēķēt pamēģinājušo gan zēnu, gan meiteņu īpatsvars ir samazinājies. Kopš 2002.gada zēniem novēro pakāpenisku smēķēt mēģinājušo īpatsvara samazinājumu, savukārt meitenēm smēķēt mēģinājušo īpatsvara samazinājumu redzam tikai kopš 2011.gada (1.att.).

1.attēls. 13-15 gadīgo skolēnu īpatsvars, kuri ir pamēģinājuši smēķēt cigaretes, dzimuma grupās, 2002.-2014.g. (%)

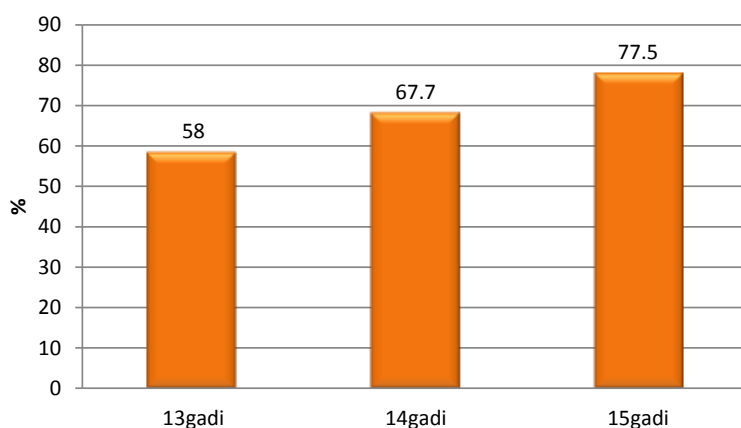
2.attēlā redzam, ka palielinoties skolēnu vecumam, pieaug gan zēnu gan meiteņu īpatsvars, kuri norāda, ka ir mēģinājuši smēķēt cigaretes vairāk kā tikai vienreiz ievilkt dūmus.

2.attēls. Zēnu un meiteņu īpatsvars vecuma grupās, kuri ir pamēģinājuši smēķēt cigaretes, 2014.g. (%)

Kopumā 2014.gada aptaujā 67,9% 13-15 gadīgu skolēnu kādreiz ir pamēģinājuši lietot tabakas izstrādājumus (smēķējamos un /vai nesmēķējamos tabakas produktus). Zēnu īpatsvars, kuri ir pamēģinājuši jebkādu tabakas produktus ir augstāks nekā meiteņu īpatsvars, attiecīgi 70,5% un 65,2%. Palielinoties skolēnu vecumam būtiski palielinās to skolēnu īpatsvars, kuri ir pamēģinājuši jebkādu tabakas produktus (3.att.).

3.attēls. Skolēnu īpatsvars vecuma grupās, kuri ir mēģinājuši lietot jebkādu tabakas produktu*, 2014.g. (%)

* smēķējamos un/vai nesmēķējamos tabakas produktus

2014.gadā 24,7% (2011.g. – 40,5%) skolēnu regulāri (vismaz 1 vai 2 dienas pēdējo 30 dienu laikā) ir lietojuši jebkādus tabakas izstrādājumus, piemēram, smēķējuši cigaretes, cigarillas, mini cigārus, ūdenspīpi, košļājuši, zelējuši vai šņaukuši tabaku. Kopumā visu veidu tabakas produktus nedaudz vairāk ir lietojuši zēni (25,3%) nekā meitenes (23,9%) (1.tab.).

Lai noskaidrotu regulāro cigarešu smēķētāju īpatsvaru, aptaujas anketā ir ietverts jautājums: „*Cik dienas pēdējo 30 dienu laikā Tu smēķēji cigaretes?*” ar atbilžu variantiem: „0 dienas”; „1 vai 2 dienas”; „3-5 dienas”; „6-9 dienas”; „10-19 dienas”; „20-29 dienas”; „visas 30 dienas”. 2014.gadā kopumā 16,8% skolēnu norāda, ka pēdējā mēneša laikā ir regulāri (*vismaz vienu vai divas dienas pēdējā mēneša laikā*) smēķējuši cigaretes: zēni – 16,9% un meitenes – 16,5%. Palielinoties vecumam regulāri cigaretes smēķējošo pusaudžu īpatsvars palielinās: 13-gadīgiem 8,1%, 14-gadīgiem 17,5% un 15-gadīgiem 24,5%. Kopš 2002.gada skolēnu īpatsvars, kuri pēdējo 30 dienu laikā smēķējuši cigaretes, ir būtiski samazinājies. Salīdzinot ar iepriekšējām aptaujām, 2014.gada dati rāda, ka samazinājies ir arī skolēnu īpatsvars, kuri ir lietojuši jebkurus tabakas izstrādājumus pēdējā mēneša laikā (1.tab.)

1.tabula: Smēķējošo un smēķēt pamēģinājušo skolēnu īpatsvars, 2002.-2014.g. (%)

	Kādreiz pamēģinājuši smēķēt cigaretes, kaut 1-2 reizes ievilkot dūmus				Lietojuši tabakas produktus pēdējā mēneša laikā							
					Lietojuši jebkurus tabakas produktus				Smēķējuši cigaretes			
	2002.	2007.	2011.	2014.	2002.	2007.	2011.	2014.	2002.	2007.	2011.	2014.
Zēni	86,6	84,3	76,5	62,8	41,4	45,7	39,4	25,3	38,2	41,8	29,2	16,9
Meitenes	72,7	80,1	75,7	56,7	33,0	37,8	41,4	23,9	29,7	35,2	33,8	16,5
Kopā	79,9	82,2	76,2	59,7	37,5	41,8	40,5	24,7	34,3	38,6	31,5	16,8

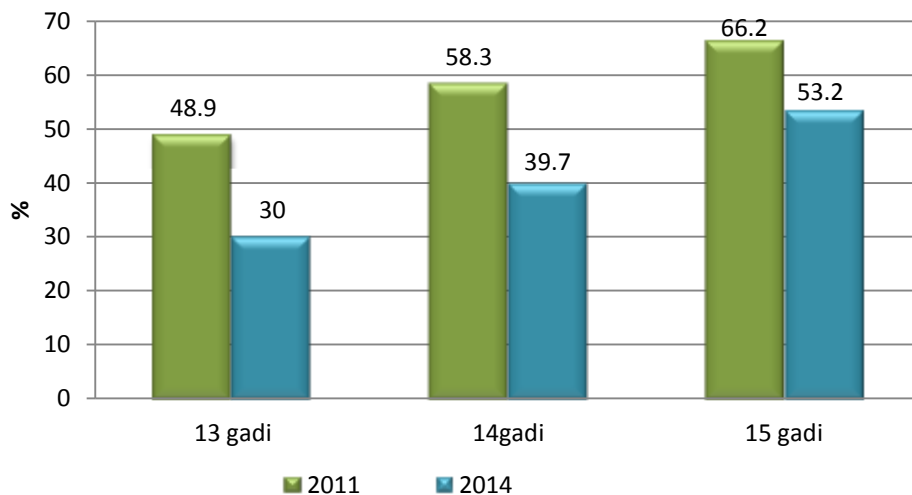
Saskaņā ar 2014.gada aptaujas datiem 23,3% (23,7% zēnu un 22,7% meiteņu) pusaudžu regulāri smēķē tabakas produktus, piemēram, rūpnieciski ražotās cigaretes, paštītās cigaretes, cigarillas, ūdenspīpi u.tml.. Palielinoties vecumam šo pusaudžu īpatsvars būtiski pieaug: 13-gadīgiem 12,8% , 14-gadīgiem 22,8%, 15-gadīgiem 34,0%.

Kopumā pēdējā mēneša laikā 20 un vairāk dienas ir smēķējuši 4,3% pusaudžu, 5,0% zēnu un 3,7% meiteņu.

Ūdenspīpes smēķēšana

Starptautiskais jauniešu smēķēšanas paradumu pētījums parāda, ka Latvijā jauniešu vidū joprojām populāra ir ūdenspīpes smēķēšana. 2014.gadā ūdenspīpi kopumā mēģinājuši smēķēt 40,7% (2011.g. – 59,2%) 13-15 gadīgo skolēnu, šis īpatsvars, salīdzinot ar iepriekšējās aptaujas datiem, ir samazinājies par 18,5% punktiem. Lielākais ūdenspīpi pamēģinājušo īpatsvara samazinājums ir vērojams 13 un 14 gadīgajiem pusaudžiem. 4.attēlā redzam, ka, arī 2014.gadā pieaugot skolēnu vecumam, joprojām būtiski palielinās ūdenspīpi smēķēt pamēģinājušo skolēnu īpatsvars.

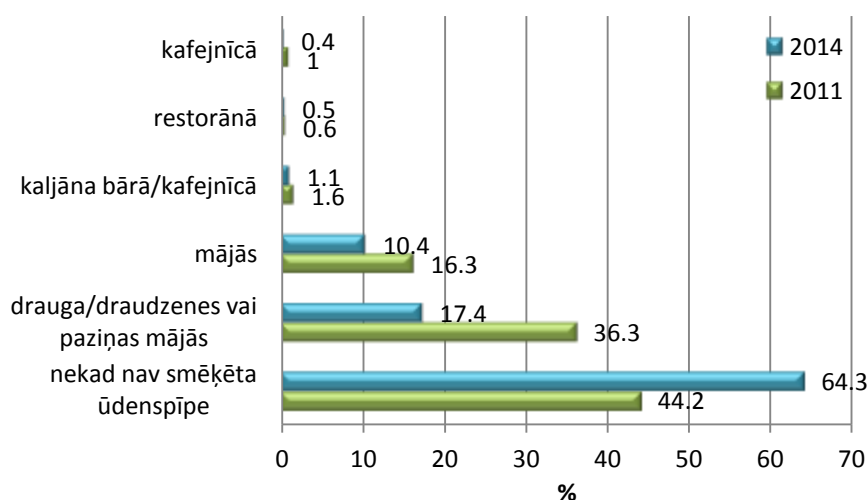
4.attēls. Ūdenspīpi smēķēt mēģinājušo skolēnu īpatsvars vecuma grupās, 2011.-2014.g. (%)

2014.gadā pēdējo 30 dienu laikā vienu vai vairāk dienas ūdenspīpi smēķējušo skolēnu īpatsvars ir 8,6% (2011.g. – 21,5%; 2007.g. – 33,1%), kas ir būtiski samazinājies kopš 2007.gada.

Vispopulārākā vieta, kur skolēni ir smēķējuši ūdenspīpi, ir draugu vai paziņu mājas 17,4% (2011.g. – 36,3%). Savās mājās ūdenspīpi ir smēķējuši 10,4% (2011.g. – 16,3%) 13-15 gadīgo skolēnu. Savukārt 2% (2011.g. – 3,2%) 13-15 gadīgu skolēnu norāda, ka ūdenspīpi ir smēķējuši publiskā vietā, piemēram, kafejnīcā, restorānā vai kaljāna bārā. Aptaujas datos nav informācijas, vai ūdenspīpi publiskā vietā skolēni smēķējuši Latvijā vai ārzemēs (5.att.) .

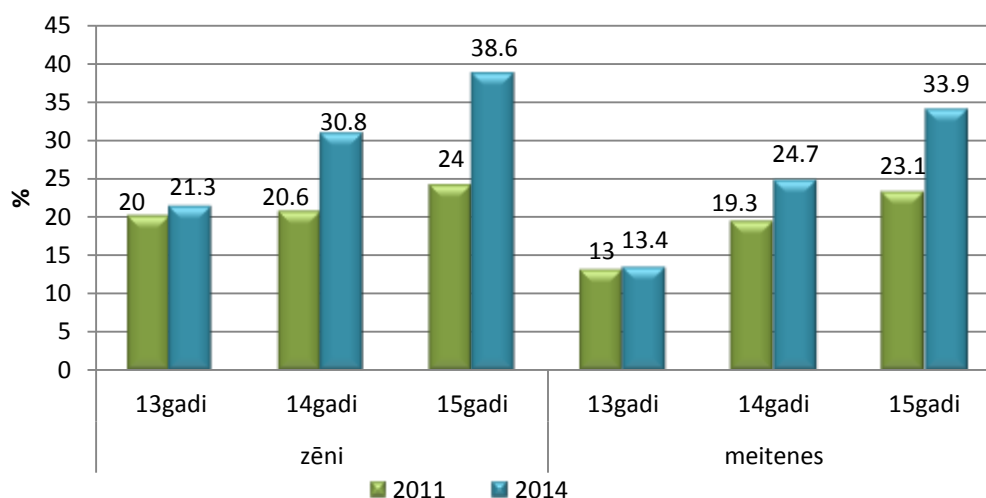
5.attēls. *Ūdenspīpes smēķēšanas vieta, 2011.-2014.g. (%)*

Elektroniskās cigaretes smēķēšana

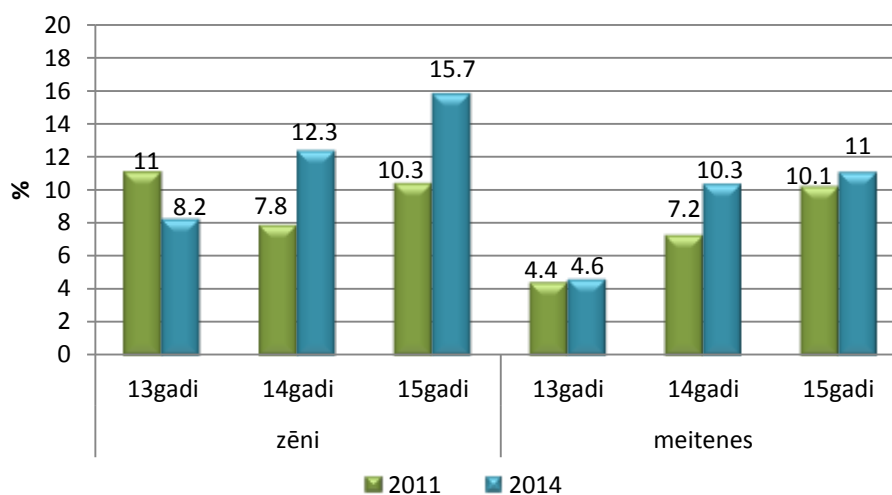
Ņemot vērā elektronisko cigarešu pieejamību Latvijā, 2014.gada aptaujā skolēniem tika jautāts, vai viņi jebkad ir mēģinājuši smēķēt elektronisko cigareti. Kopumā 27% (2011.g. – 20,2%) 13-15 gadus vecu skolēnu ir mēģinājuši smēķēt elektronisko cigareti. Pieaugot skolēnu vecumam, palielinās to skolēnu īpatsvars, kuri ir mēģinājuši smēķēt elektronisko cigareti. Kopš 2011.gada ievērojami pieaudzis 14 un 15 gadīgo zēnu un meiteņu īpatsvars, kuri ir mēģinājuši smēķēt elektronisko cigareti (6.att.).

6.attēls. *Elektronisko cigareti smēķēt mēģinājušo skolēnu īpatsvars dzimuma un vecuma grupās, 2011.-2014.g. (%)*

Pēdējā mēneša laikā vienu vai vairākas dienas elektronisko cigareti smēķējuši 10,7% (2011.g. – 9,1%) skolēnu. 8.attēlā redzam, ka kopš 2011.gada būtiski ir palielinājies 14 un 15 gadus vecu zēnu īpatsvars, kuri pēdējā mēneša laikā elektronisko cigareti ir smēķējuši vismaz vienu dienu. Palielinoties pusaudžu vecumam pieaug pusaudžu īpatsvars, kuri pēdējā mēneša laikā elektronisko cigareti ir smēķējuši vismaz vienu dienu (7.att.).

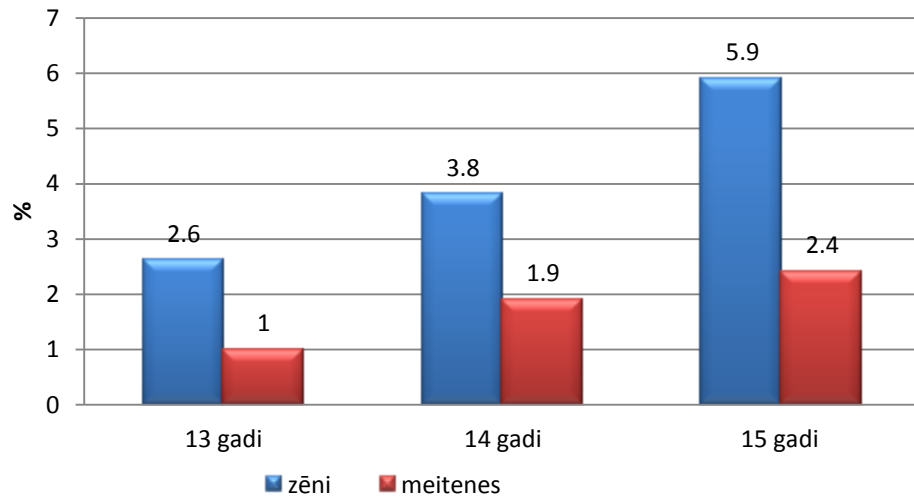
7.attēls. Elektroniskās cigaretes smēķēšana vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā dzimuma un vecuma grupās, 2011.-2014.g. (%)

Bezdūmu tabakas lietošana

Lai gan Latvijā likums par tabakas izstrādājumu realizācijas, reklāmas un lietošanas ierobežošanu aizliedz pārdot šņaucamo, zelējamo un košļājamo tabaku, 10,1% (13,8% zēnu un 6,4% meiteņu) pusaudžu ir mēģinājuši lietot kādu no bezdūmu tabakas produktiem, piemēram šņaucamo tabaku, zelējamo tabaku. Palielinoties vecumam pieaug pusaudžu īpatsvars, kuri ir mēģinājuši lietot bezdūmu tabakas produktus: 5,7% 13-gadīgie, 9,2% 14 gadīgie un 15,5% 15 gadīgie. Pēdējo 30 dienu laikā kādu no bezdūmu tabakas produktiem ir lietojuši 4,2% zēnu un 2,0% meiteņu. Palielinoties vecumam pieaug pusaudžu īpatsvars, kuri pēdējā mēneša laikā ir lietojuši bezdūmu tabakas produktus (8.att.).

8.attēls. Pusaudžu īpatsvars vecuma grupās, kuri pēdējā mēneša laikā lietojuši bezdūmu tabakas produktus, 2014.g. (%)

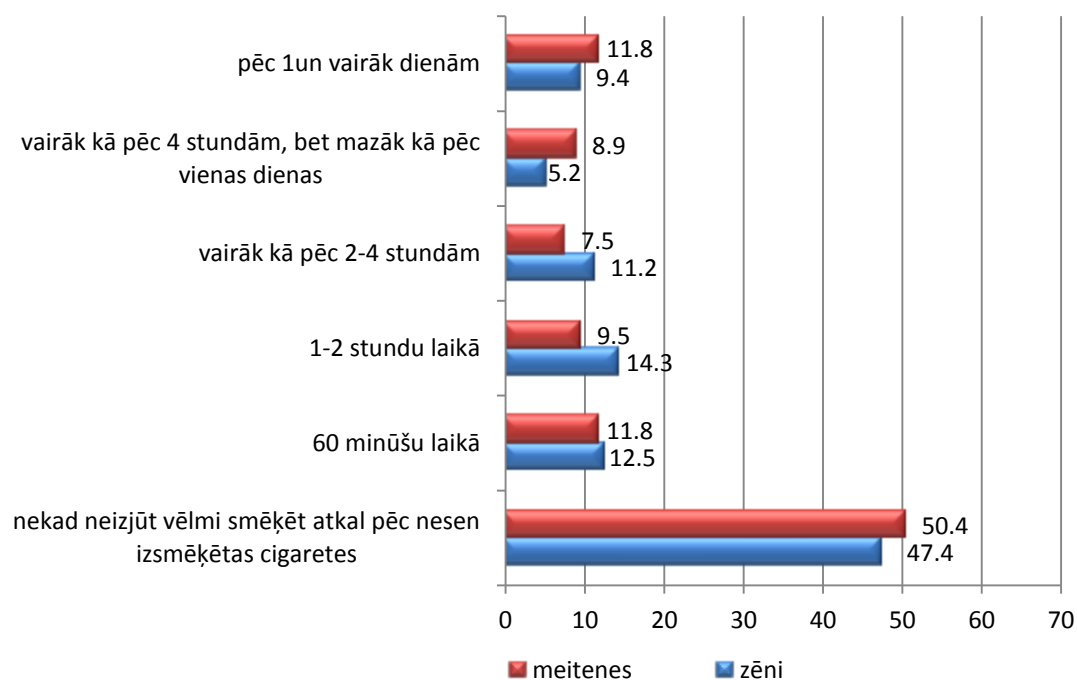

Nikotīna atkarības pazīmes

Aptaujas anketā skolēniem tiek jautāts par sajūtu, kad, pamostoties no rīta, pirmā vēlēšanās ir uzsmēķēt, kas ir atkarības no nikotīna pazīme. Kopumā 33,9% smēķētāju atzīmē, ka viņiem vienmēr vai dažreiz (attiecīgi 7,8% un 26,1%) no rītiem pamostoties pirmā vēlēšanās ir uzsmēķēt. Augstāks ir regulāri smēķējošo zēnu īpatsvars, kuri norāda, ka vienmēr vai dažreiz no rītiem pēc pamošanās pirmā vēlēšanās ir uzsmēķēt: zēniem 37,8% un meitenēm 30,3%.

Anketā tika iekļauts jautājums pa to cik ātri pēc izsmēķētas cigaretes tiek izjūta vēlme atkal smēķēt. Kopumā 49,0% smēķētāju norāda, ka nekad neizjūt stipru vēlmi smēķēt atkal pēc nesen izsmēķētas cigaretes. 60 minūšu laikā vēlmi smēķēt pēc izsmēķētas cigaretes atkal izjūt 12,1% smēķējošo skolēnu, no tiem 12,5% zēnu un 11,8% meiteņu (9.att.).

9.attēls. Periods, kurā regulāri smēķējošie skolēni izjūt vēlmi smēķēt pēc nesen izsmēķētas cigaretes, dzimuma grupās, 2014.g. (%)

Nosliece uzsākt smēķēšanu

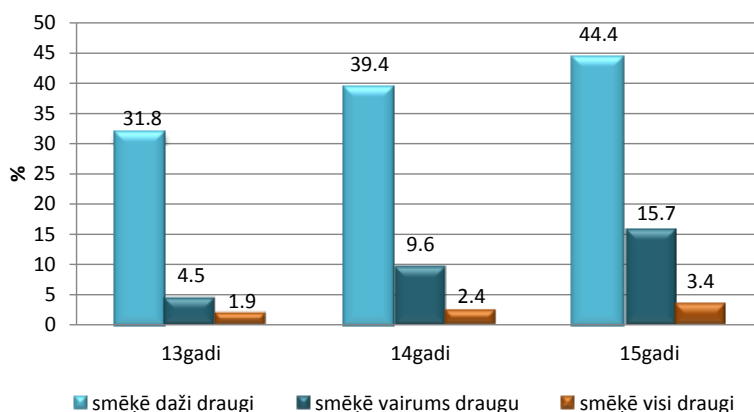
Lai varētu noskaidrot nesmēķētāju īpatsvaru, kuri ir noskaņoti uzsākt smēķēšanu, tiek izmantoti divi aptaujas anketas jautājumi: „Kā tu domā, vai nākamo 12 mēnešu laikā Tu smēķēsi?” un „Ja kāds no Taviem labākajiem draugiem piedāvātu cigareti, vai Tu to smēķētu?”. Nosliece uz smēķēšanas uzsākšanu ir respondentiem, kuri kādā no minētajiem jautājumiem vai arī abos atzīmēja atbilžu variantu „drīzāk jā” vai „noteikti jā”. 2014.gadā kopumā gandrīz piektdaļai 18,7% (2011.g. – 24,1%) skolēnu, kuri nesmēķē, ir nosliece smēķēšanu uzsākt. Situācija ir uzlabojusies nesmēķējošām meitenēm, kuru īpatsvars ar noslieci smēķēšanas sākšanai ir samazinājies no 28,7% 2011.gadā līdz 18,1% 2014.gadā, bet zēniem nekādas izmaiņas netiek novērotas (2.tab.).

2.tabula. Skolēnu īpatsvars, kuri nekad nav smēķējuši, bet viņiem ir nosliece uzsākt smēķēšanu, 2007.-2014.g. (%)

	Zēni	Meitenes	13-gadīgie	14-gadīgie	15-gadīgie	Kopā
2007.	25,3	22,5	27,4	19,4	22,0	23,7
2011.	19,6	28,7	22,0	25,0	25,3	24,1
2014.	19,5	18,1	18,3	18,8	19,2	18,7

Pusaudžu vecumā ir raksturīga mācīšanās un paradumu pārņemšana no „nozīmīgiem citiem”, kas ir vecāki, draugi, u. tml.. 2014.gada aptaujā 48,6% (2011.g. –51,4%) skolēnu (47% zēnu un 50,2% meiteņu) norāda, ka viens vai abi vecāki smēķē. Puse, jeb 50,5% 13-15 gadīgo skolēnu kāds no tuvākajiem draugiem smēķē (daži no draugiem – 38,2%, 9,8% – vairums no draugiem un 2,5% – visi draugi). Palielinoties vecumam, pieaug to skolēnu īpatsvars, kuriem vairums vai visi tuvākie draugi smēķē (10.att.).

10.attēls. 13-15gadīgu skolēnu īpatsvars, kuriem kāds tuvākais draugs smēķē, 2014.g.

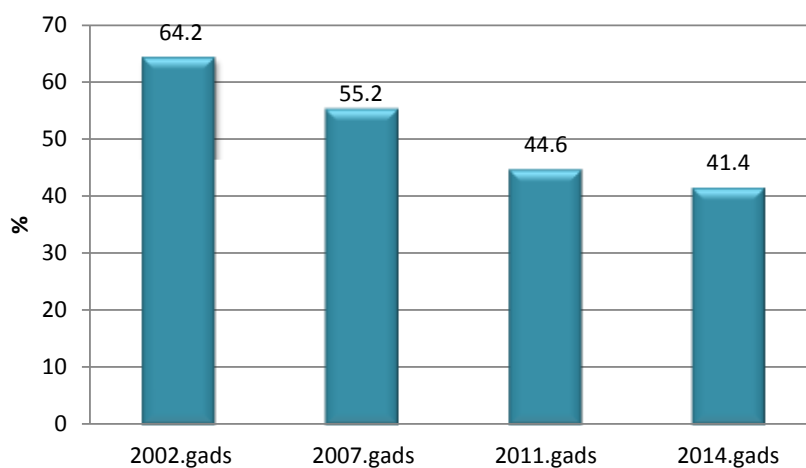

Pasīvā smēķēšana

Pasīvā smēķēšana ir smēķētāja izelpotie dūmi un tie dūmi, kas nāk no aizdedzinātas cigaretes, cigāra vai pīpes. Nesmēķētāji, kas ir spiesti ieelpot šos dūmus, tiek dēvēti par pasīvajiem smēķētājiem.

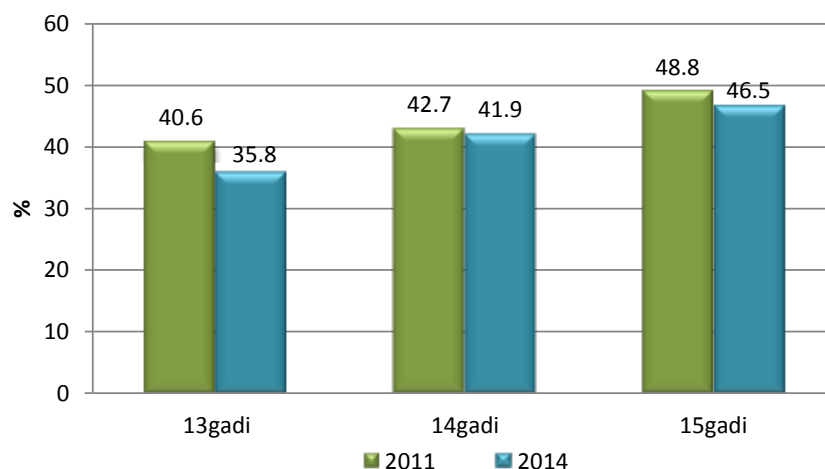
Latvijā pusaudžu pakļaušana pasīvajai smēķēšanai mājās joprojām ir augsta. 2014.gadā 41,4% skolēnu norāda, ka pēdējās nedēļas laikā mājās viņu klātbūtnē kāds ir smēķējis. Tomēr salīdzinot ar 2002.gada aptauju redzam pakāpenisku pasīvai smēķēšanai mājās pakļauto skolēnu īpatsvara samazinājumu (11.att.).

11.attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri pēdējās nedēļas laikā mājās pakļauti pasīvajai smēķēšanai, 2002.-2014.g. (%)

Pieaugot vecumam, skolēnu īpatsvars, kuri ir pakļauti pasīvajai smēķēšanai mājās pēdējo 7 dienu laikā, palielinās. Salīdzinot ar 2011.gadu, nedaudz ir samazinājies pasīvai smēķēšanai mājās pakļauto skolēnu īpatsvars 13 un 15-gadīgo grupās. (12.att.)

12.attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri pēdējās nedēļas laikā mājās pakļauti pasīvajai smēķēšanai, vecuma grupās (%), 2011-2014.

Skolēni tiek pakļauti pasīvajai smēķēšanai arī ārpus mājām. 48,4% (2011.g. –47,0%) skolēnu uzskata, ka pēdējo 7 dienu laikā tikuši pakļauti pasīvajai smēķēšanai telpās sabiedriskās vietās, piemēram, diskotēkā, kafejnīcā u.c.. Savukārt 69,6% (2011.g. – 66,9%) skolēnu uzskata, ka pēdējo 7 dienu laikā tikuši pakļauti pasīvajai smēķēšanai sabiedriskās vietās ārpus telpām, piemēram, parkā, uz ielas, sabiedriskā transporta pieturā, stadionā u.c.. Kopš 2011.gada ir palielinājies skolēnu īpatsvars, kuri uzskata, ka pēdējās nedēļas laikā ir bijuši pakļauti pasīvai smēķēšanai sabiedriskās vietās ārpus telpām gan dzimuma, gan vecuma grupās (3.tab.) .

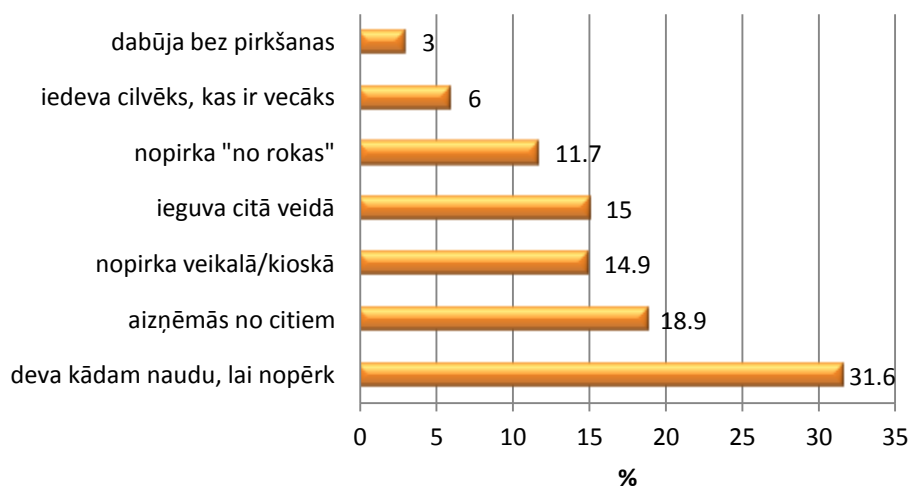
3.tabula. Skolēnu īpatsvars, kuri pēdējās nedēļas laikā pakļauti pasīvajai smēķēšanai sabiedriskās vietās, 2011.-2014.g. (%)

	Aptaujas gads	Zēni	Meitenes	13-gadīgie	14-gadīgie	15-gadīgie	Kopā
Sabiedrisko vietu telpās	2011.	44,9	49,3	44,6	48,0	47,4	47,0
	2014.	46,1	50,6	43,9	48,0	53,3	48,4
Sabiedriskās vietās ārpus telpām	2011.	61,8	72,4	61,5	68,2	68,9	66,9
	2014.	63,9	75,2	64,3	70,3	74,1	69,6

Tabakas izstrādājumu pieejamība

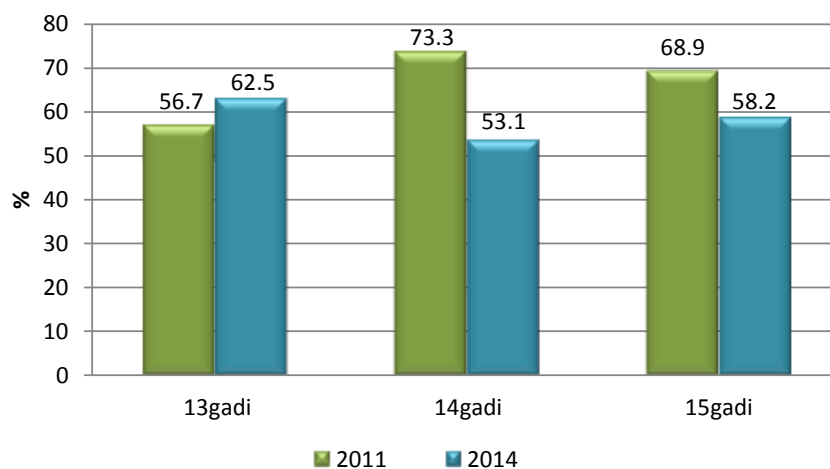
Latvijā nedaudz vairāk kā ceturtdaļa, jeb 26,6% (2011.g. – 46,4%) smēķējošo skolēnu parasti pēdējā mēneša laikā cigaretes nopirka veikalos, kioskos un „no rokas”. Kā arī trešdaļa (31,6%) regulāri smēķējošu pusaudžu deva kādam naudu, lai tas varētu cigaretes viņiem nopirkt, bet 18,9% smēķētāju aizņēmas cigaretes no citiem (13.att.) .

13. attēls. Cigarešu iegūšanas veids pēdējā mēneša laikā, 2014.g. (%)

No tiem skolēniem, kuri regulāri smēķē un cigaretes iegādājās veikalā vai kioskā (n=107) pēdējā mēneša laikā, tikai 31,7% (2011.g. – 29,8%) ir ticis atteikts pārdot cigaretes viņu vecuma dēļ, bet 55,8% (2011.g. – 70,2%) smēķētāju cigaretes ir pārdotas, un 12,5% norāda, ka nav mēģinājuši pirkt cigaretes veikalā vai kioskā pēdējā mēneša laikā.

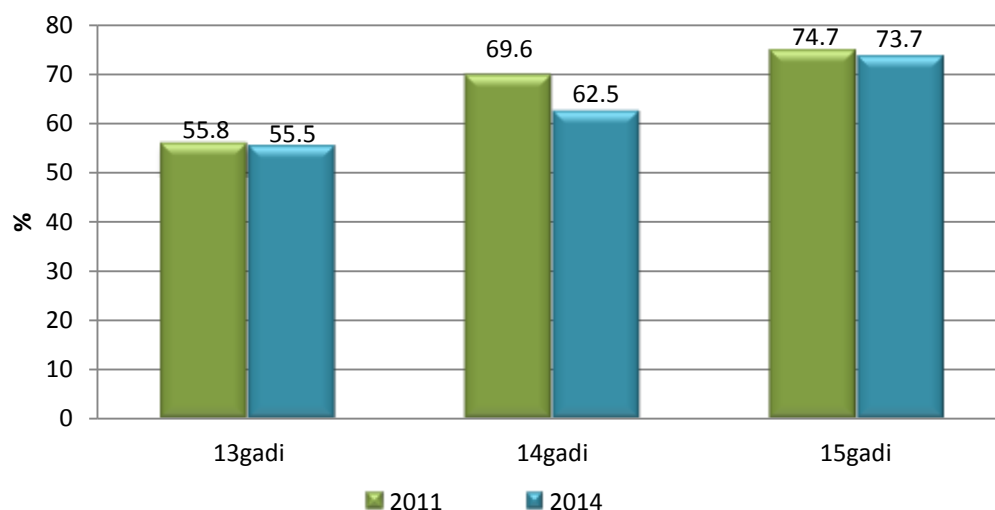
14.attēls. Smēķētāju īpatsvars, kuri iegādājas cigaretes veikalos un kioskos, un, kuriem viņu vecuma dēļ nav atteikts iegādāties cigaretes veikalā vai kioskā pēdējā mēneša laikā, 2011.-2014.g. (%)

14.attēlā redzams, ka kopš 2011.gada ir samazinājies regulāro smēķētāju īpatsvars 14 un 15-gadīgo grupās, kuri iegādājas cigaretes veikalā, kioskā, un, viņiem pēdējā mēneša laikā, nav ticis atteikts tās pārdot viņu vecuma dēļ.

Kopumā 68,4% (2011.g. – 71,1%) regulāri smēķējošo skolēnu: 66,2% zēnu un 73,8% meiteņu, kuri pērk cigaretes veikalā vai kioskā, uzskata, ka viņi cigaretes veikalā var nopirkt viegli („diezgan viegli” + „ļoti viegli”). 15.attēlā redzams, ka regulāro smēķētāju īpatsvars, kuri pēdējā mēneša laikā ir pirkuši cigaretes veikalā, kioskā, un, kuri uzskata, ka tās var viegli iegādāties cigaretes veikalā, palielinās līdz ar vecumu un kopš 2011.gada būtiskas izmaiņas nav notikušas.

15.attēls. Smēķētāju īpatsvars vecuma grupās, kas cigaretes iegādājas veikalā vai kioskā, un kuri uzskata, ka to izdarīt ir viegli, 2011.-2014.g. (%)

62,5% (58,3% zēnu un 66,8% meiteņu) regulāro smēķētāju pēdējo reizi iegādājoties cigaretes, ir pirkuši 20 cigarešu paciņu. Bet 10 cigarešu paciņu ir pirkuši 21,3%, attiecīgi 22,8% zēnu un 20,0% meiteņu.

Smēķēšanas atmešana

Tabakas kontroles politikas nozīmīga daļa ir smēķēšanas atmešanas veicināšana.

Seši no desmit ikdienā smēķējošiem skolēniem (61,1%) vēlas atstāt smēķēšanu. Salīdzinot ar 2007.gadu, samazinājies to smēķējošo skolēnu īpatsvars (gan dzimuma, gan vecuma grupās), kuri vēlas atstāt smēķēšanu (4.tab.).

4.tabula. Smēķējošo skolēnu īpatsvars, kuri šobrīd vēlas atstāt smēķēšanu, 2007.-2014.g. (%)

	Zēni	Meitenes	13 gadīgie	14 gadīgie	15 gadīgie	Kopā
2007.	72,7	69,7	72,0	71,6	71,2	71,5
2011.	68,5	62,9	59,1	67,9	65,5	65,5
2014.	62,1	60,6	52,6	62,4	62,5	61,1

Saskaņā ar 2014.gada aptaujas datiem 60,8% smēķētāju (60,6% zēnu un 61,1% meiteņu) ir mēģinājuši atstāt smēķēšanu pēdējā gada laikā. 2014.gadā, salīdzinot ar 2007.gada datiem, smēķētāju īpatsvars, kuri ir mēģinājuši atstāt smēķēšanu, ir samazinājies gan dzimuma, gan vecuma grupās (5.tab.).

5.tabula. Smēķējošo skolēnu īpatsvars, kuri mēģinājuši atstāt pagājušā gada laikā, 2007.-2014.g. (%)

	Zēni	Meitenes	13 gadīgie	14 gadīgie	15 gadīgie	Kopā
2007.	76,0	75,3	71,7	75,9	76,7	75,8
2011.	64,3	64,9	62,4	65,7	64,3	64,5
2014.	60,6	61,1	54,7	63,4	60,8	60,8

2014.gadā kopumā 70% (2011.gadā – 69,5%) smēķējošo pusaudžu, 68,7% zēnu un 71,1% meiteņu, ir pārliecināti, ka spētu atstāt smēķēšanu, ja to vēlētos, bet 7,4% skolēnu, 9,0% zēnu un 5,8% meiteņu, domā, ka nevarētu atstāt, pat ja to vēlētos.

Smēķēšanas atmešanas process nav viegls un vienkāršs. 51,7% pašreiz smēķējošo skolēnu kādreiz ir saņēmuši palīdzību vai ieteikumus smēķēšanas atmešanā: 52,7% zēni un 50,9% meitenes. Palīdzību vai ieteikumus smēķēšanas atmešanā smēķētāji saņēmuši galvenokārt no draugiem. Analizējot datus kopš 2007.gada redzam, ka palīdzības saņemšana smēķēšanas atmešanā samazinās gan no speciālām pretsmēķēšanas programmām vai speciālista, gan no ģimenes, gan no visiem kopā (6.tab.).

6.tabula. Palīdzības saņemšana smēķēšanas atmešanā, 2007.-2014.g. (%)

Aptaujas gads	No speciālām pretsmēķēšanas programmām vai speciālista			No drauga			No ģimenes			Gan no programmām, speciālistiem, gan no draugiem, ģimenes		
	2007.	2011.	2014.	2007.	2011.	2014.	2007.	2011.	2014.	2007.	2011.	2014.
Zēni	8,0	9,4	4,9	24,0	22,1	31,0	16,4	17,4	10,7	14,7	8,9	6,1
Meitenes	7,3	7,0	3,2	23,8	23,2	31,7	12,6	12,6	10,5	14,9	14,6	5,5
<i>Kopā</i>	<i>8,0</i>	<i>8,0</i>	<i>4,0</i>	<i>23,9</i>	<i>22,7</i>	<i>31,3</i>	<i>14,3</i>	<i>14,7</i>	<i>10,6</i>	<i>14,7</i>	<i>12,1</i>	<i>5,8</i>

2014.gadā 42,8% (2011.gadā – 37,1%) smēķējošo skolēnu norāda, ka nav saņēmuši palīdzību vai ieteikumus smēķēšanas atmešanā.

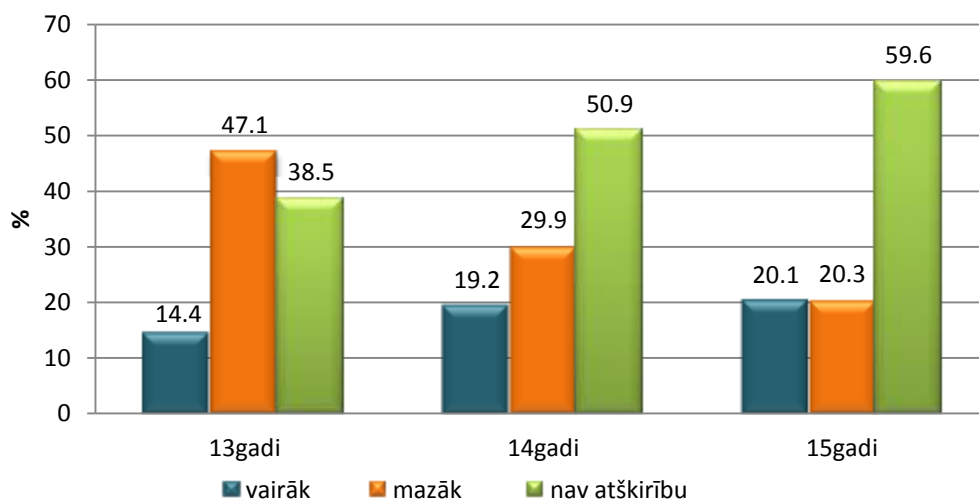
Pusaudžu zināšanas par smēķēšanu un attieksme pret smēķēšanu

Kopumā 67,5% (2011.gadā – 61,8%) skolēnu, 65,7% zēnu un 69,3% meiteņu, ir pārliecināti, ka citu cilvēku smēķēšana viņu klātbūtnē noteikti ir kaitīga viņu veselībai. Bet, palielinoties vecumam, skolēnu īpatsvars, kuri ir pārliecināti par pasīvās smēķēšanas kaitīgumu, samazinās: 13 gadīgie – 70,4%, 14 gadīgie – 67,7% un 15 gadīgie – 65,8%.

Lai noskaidrotu skolēnu zināšanas par smēķēšanas kaitīgumu veselībai, aptaujas anketā iekļauts jautājums „Kā Tu domā, vai smēķēšana ir kaitīga veselībai?”. Atbilžu varianti „drīzāk jā” un „noteikti jā” atspoguļo skolēnu īpatsvaru, kuri uzskata, ka smēķēšana ir kaitīga veselībai. Kopumā 92,3% („drīzāk jā” + „noteikti jā”) skolēnu domā, ka smēķēšana ir kaitīga veselībai. 82,3% (79,5 % zēnu un 85,2% meiteņu) skolēnu ir par smēķēšanas kaitīgumu pilnībā pārliecināti („noteikti jā”).

2014.gada aptaujā 18,1% (2011.gadā – 24,9%) skolēnu domā, ka zēniem, kuri smēķē, ir vairāk draugu vai draudzeņu. Augstāks ir zēnu īpatsvars, kuri uzskata, ka smēķējošiem skolēniem ir vairāk draugu/draudzeņu, attiecīgi 19,9% zēnu un 16,4% meiteņu. 16.attēlā redzam, ka palielinoties vecumam palielinās arī skolēnu īpatsvars, kuri uzskata, ka nepastāv atšķirības draugu daudzumā smēķētājiem un nesmēķētājiem. Savukārt divi no desmit skolēniem 14 un 15 gadu vecumā uzskata, ka smēķētājiem ir vairāk draugu/draudzeņu nekā nesmēķētājiem.

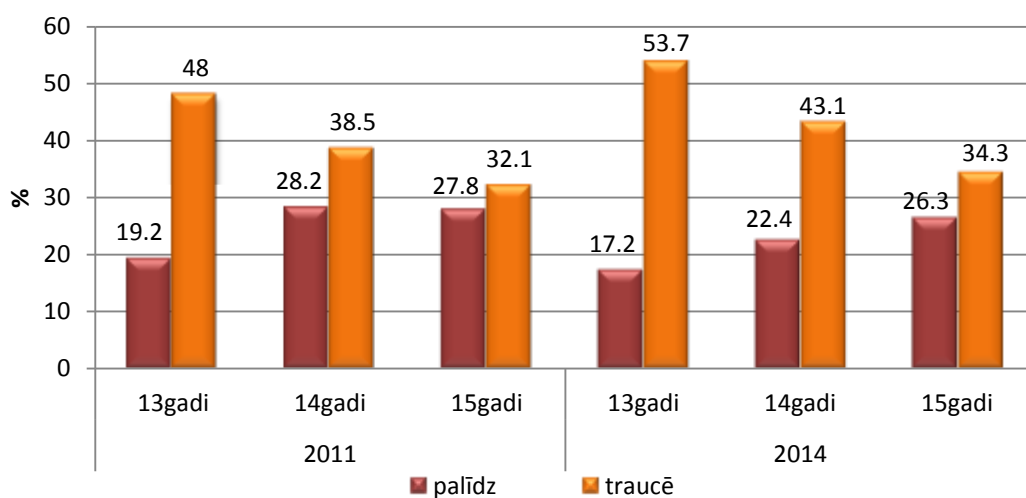
16.attēls. Skolēnu uzskats par to vai smēķētājiem ir vairāk vai mazāk draugu/ draudzeņu, īpatsvars vecuma grupās, 2014.g. (%)

6,5% skolēnu (8,8% zēnu un 4,6% meiteņu) domā, ka smēķēšana jauniešus padara vairāk pievilcīgus, 69,9% skolēnu domā, ka smēķēšana jauniešus padara mazāk pievilcīgus un 23,6% uzskata, ka nav atšķirību no nesmēķētājiem.

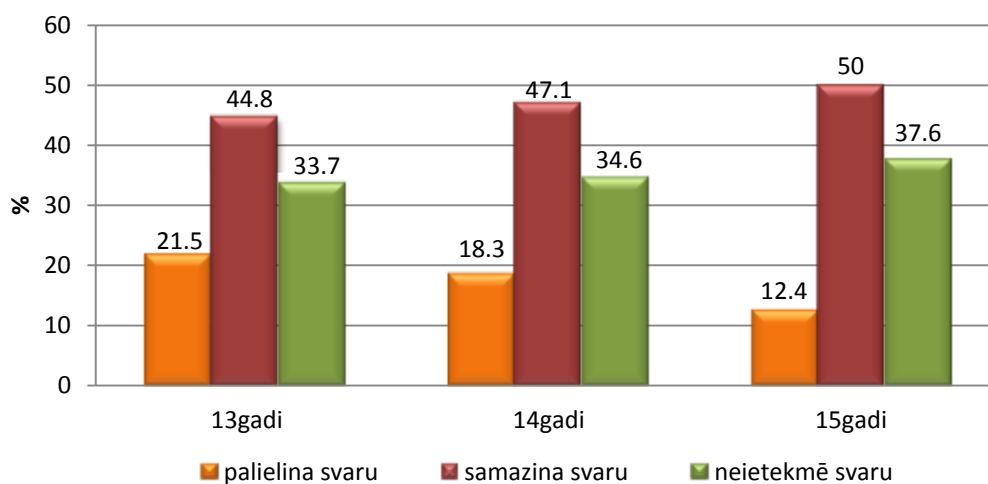
21,6% (2011.g. – 25,9%) skolēnu domā, ka smēķēšana palīdz atbrīvoties un justies ērtāk kompānijās, saietos un sabiedriskos pasākumos. Savukārt 44,5% (2011.g. – 38,2%) domā, ka smēķēšana traucē labi justies pasākumos. Palielinoties vecumam, palielinās skolēnu īpatsvars, kuri uzskata, ka smēķēšana palīdz justies ērtāk pasākumos. Lielākais respondentu īpatsvars, kuri uzskata, ka smēķēšana traucē justies brīvi pasākumos, ir 13 gadīgo grupā, bet palielinoties vecumam, skolēnu īpatsvars, kuri šādi uzskata, samazinās (17.att.).

17.attēls. Skolēnu viedoklis vecuma grupās par to, vai smēķēšana palīdz vai traucē justies ērti, brīvi sabiedriskos pasākumos, kompānijās, 2011. - 2014.g. (%)

Sabiedrībā ir plaši izplatīts maldīgs viedoklis, ka smēķēšanas ietekmē mazinās ķermeņa svaru. Arī 47,2% (2011.g. – 54,2%) šīs aptaujas respondentu uzskata, ka smēķēšana samazina svaru. Joprojām 50,2% meiteņu (2011.g. – 56,3%; 2007.g. – 57,6%) domā, ka smēķēšana svaru samazina, tāpat domā 44,3% zēnu (2011.g. – 52,2% 2007.g. – 48,3%). Palielinoties vecumam, pieaug respondentu īpatsvars, kuri uzskata, ka smēķēšana samazina svaru. Līdzīga aina ir redzama attiecībā uz respondentiem, kuri uzskata, ka smēķēšana neietekmē ķermeņa svaru (18.att).

18.attēls. Skolēnu uzskati par smēķēšanas ietekmi uz ķermeņa svaru, 2014.g. (%)

No tiem skolēniem, kuri uzskata, ka smēķēšana samazina svaru 5,7% (6,3% zēnu un 5,2% meiteņu) norāda, ka ir pēdējo 30 dienu laikā smēķējuši nolūkā samazināt savu ķermeņa svaru vai arī, lai izvairītos no pieņemšanās svarā. Pieaugot skolēnu vecumam palielinās skolēnu īpatsvars, kuri tā rīkojušies: 13-gadīgie 3,9%, 14-gadīgie 5,3% un 15-gadīgie 8,0%.

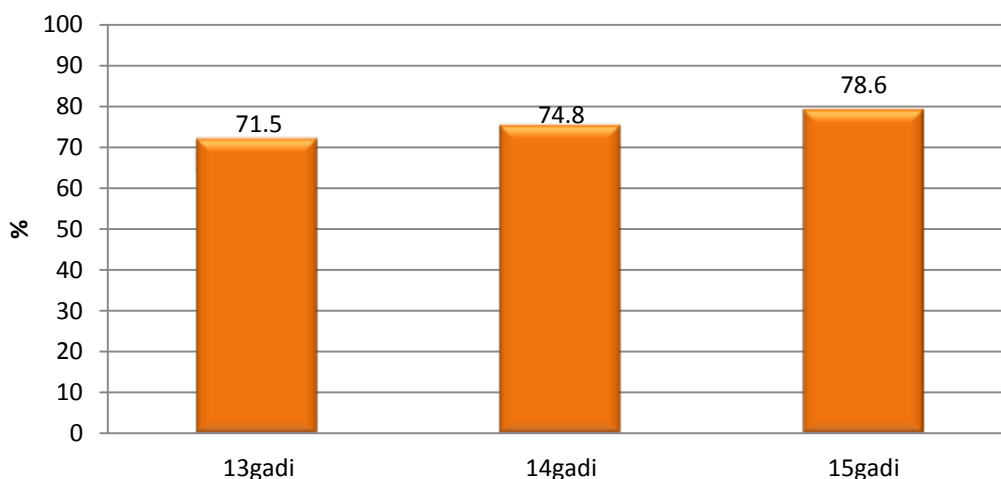
Masu mediju un reklāmas ietekme

2014.gada aptaujā kopumā 51,8% skolēnu (49,9% zēnu un 53,6% meiteņu) pēdējā mēneša laikā ir redzējuši jebkādu pret tabaku vērstu reklāmu televīzijā, radio, internetā, avīzēs, žurnālos, plakātos u.tml..

Kopumā 86% smēķējošo skolēnu pēdējā mēneša laikā ir redzējuši brīdinājumus uz cigarešu paciņām par tabakas kaitīgo ietekmi uz veselību, attiecīgi 85,2% zēnu un 86,8% meiteņu. 39,2% no šiem smēķējošiem skolēniem brīdinājumi uz cigarešu paciņām ir likuši domāt par smēķēšanas atmešanu. Smēķējošās meitenes šie brīdinājumi ir ietekmējuši nedaudz vairāk kā zēnus, attiecīgi 40,5% meiteņu un 37,7% zēnu šie brīdinājumi likuši aizdomāties par smēķēšanas atmešanu. Savukārt brīdinājumi par tabakas kaitīgumu veselībai uz cigarešu paciņām 59,8% nesmēķētāju (59,4% zēnu un 60,0% meiteņu) likuši domāt to, ka viņi nevēlas uzsākt smēķēt.

Joprojām masu medijos pastāv atklāta smēķēšanas paraduma reklāma. Kopumā 74,9% skolēnu pēdējo 30 dienu laikā, skatoties TV, video vai kino, ir redzējuši, ka cilvēki smēķē/lieto tabaku. Palielinoties vecuma, pieaug pusaudžu īpatsvars, kuri pēdējā mēneša laikā skatoties TV, video vai kino ir redzējuši cilvēkus, kuri smēķē/lieto tabaku (19.att.).

19.attēls. Skolēnu īpatsvars, kuri, pēdējā mēneša laikā skatoties TV, video vai kino, redzējuši cilvēkus, kuri smēķē/lieto tabaku, 2014.g. (%)

Vienam no desmit skolēniem pieder kāda lieta, uz kuras ir kādas cigarešu markas reklāma, piemēram, T-krekls, pildspalva, krūzīte, mugursoma u.c. Zēnu īpatsvars, kuriem pieder šāda lieta, ir lielāks nekā meiteņu – attiecīgi 13,9% un 8,2%. Kopš 2007.gada aptaujas

būtiski samazinājies skolēnu īpatsvars, kuriem pieder kāda lieta ar cigarešu markas reklāmu (7.tab.).

7.tabula. Skolēnu īpatsvars, kuriem pieder kāda lieta ar cigarešu markas reklāmu, 2007.-2014.g. (%)

	Zēni	Meitenes	13 gadīgie	14 gadīgie	15 gadīgie	Kopā
2007.	31,2	24,9	27,5	28,7	27,1	27,8
2011.	20,3	17,8	18,3	19,0	19,7	19,1
2014.	13,9	8,2	6,7	12,4	13,6	11,0

Kopumā 36,2% skolēnu (37,6% zēnu un 34,8% meiteņu) pēdējā mēneša laikā, apmeklējot tirdzniecības vietas, redzējuši tur tabakas reklamēšanu, piemēram, kioskos, veikalos.

Smēķēšanas profilakse

2014./2015.mācību gada pirmajā semestrī, kad notika pētījuma datu savākšana, kopumā 30,6% respondentu atzīmēja, ka šajā mācību gadā klasē ir apsprieduši jautājumu par smēķēšanas ietekmi uz veselību, bet 45,1% norādīja, ka tas tika darīts iepriekšējā mācību gadā, 17,4% atzīmēja, ka tas ir runāts kaut kad senāk un nekad to nav apsprieduši 6,9%.

2014.gadā 33,1% skolēnu (2011.g. – 60,9% un 2007.g. – 61,5%) atzīmē, ka skolā šī mācību gada laikā kādā no mācību stundām tika apspriests jautājums, kāpēc pusaudži smēķē. Palielinoties vecumam samazinās skolēnu īpatsvars, kuri ir mācību gada laikā šo jautājumu ir apsprieduši kādā ko stundām, attiecīgi 13-gadīgie 36,6%, 14-gadīgie 33,2% un 15-gadīgie 29,3%.

2014.gadā kopumā 34% (2011.g. – 55,0%) skolēnu, 36,9% zēnu un 31,2% meiteņu, norāda, ka šajā mācību gadā kādā mācību stundā apsprieduši jautājumu par smēķēšanas ietekmi, piemēram, dzeltenī zobi, krunciņu veidošanās, smaka no drēbēm, smaka no mutes u.c.. Augstākais ir 13-gadīgo skolēnu īpatsvars, kuri šajā mācību gada laikā kādā no mācību stundām tika pārrunājuši smēķēšanas ietekmi. Palielinoties vecumam samazinās skolēnu īpatsvars, kuri kādā no mācību stundām būtu apsprieduši jautājumu par smēķēšanas ietekmi, attiecīgi 13-gadīgie 37,2%, 14-gadīgie 33,6% un 15-gadīgie 30,2%.

Ne mazāk svarīgi ir arī vecākiem vai citiem ģimenes locekļiem pārrunāt ar bērniem smēķēšanas kaitīgo ietekmi uz veselību. 2014.gada aptaujā 71% skolēnu (2011.g. – 75,5% un 2007.g. – 75,0%) norāda, ka kāds no viņu ģimenes ir runājis par smēķēšanas kaitīgumu.

Secinājumi

- 2014.gadā Latvijā 59,7% 13-15 gadīgu pusaudžu ir mēģinājuši smēķēt. Kopš 2002.gada novēro pakāpenisku smēķēt mēģinājušo skolēnu īpatsvara samazinājumu.
- 16,8% skolēnu pēdējā mēneša laikā ir regulāri smēķējuši cigaretes. Nepastāv statistiski ticamas atšķirības starp zēniem un meitenēm. Cigarešu smēķētāju īpatsvars līdz ar vecumu palielinās.
- Kopš 2002.gada skolēnu īpatsvars, kuri pēdējo 30 dienu laikā smēķējuši cigaretes, ir būtiski samazinājies. 2014.gada dati rāda, ka samazinājies ir arī skolēnu īpatsvars, kuri ir lietojuši jebkurus tabakas izstrādājumus pēdējā mēneša laikā.
- 23,3% pusaudžu regulāri smēķē tabakas produktus. Palielinoties vecumam smēķētāju īpatsvars būtiski pieaug.
- 27,0% pusaudžu mēģinājuši smēķēt elektronisko cigareti. Pēdējā mēneša laikā vienu vai vairākas dienas elektronisko cigareti smēķējuši 10,7% skolēnu.
- Kopš 2011.gada par 18,5% punktiem ir samazinājies pusaudžu īpatsvars, kuri mēģinājuši smēķēt ūdenspīpi.
- Kopumā 33,9% smēķētāju atzīmē, ka viņiem no rītiem pamostoties, vienmēr vai dažreiz pirmā vēlēšanās ir uzsmēķēt, kas norāda uz izveidojušos nikotīna atkarību.
- 18,7% skolēnu, kuri nekad nav smēķējuši, ir nosliece smēķēšanu uzsākt.
- Kopš 2002.gada pakāpeniski samazinās pasīvai smēķēšanai mājās pakļauto skolēnu īpatsvars.
- 2014.gadā pēdējās nedēļas laikā 41,4% skolēnu ir bijuši pakļauti pasīvai smēķēšanai mājās. 69,6% skolēnu tiek pakļauti pasīvajai smēķēšanai sabiedriskās vietās ārpus telpām un 48,4% – sabiedriskās vietās telpās.
- 14,9% smēķētāju pēdējā mēneša laikā cigaretes iegādājās veikalos un kioskos, bet 11,7% tās iegādājas „no rokas”, jeb melnajā tirgū.
- 55,8% skolēnu, kuri regulāri smēķē un iegādājās cigaretes veikalā, kioskā, pēdējā mēneša laikā netika atteikti cigaretes iegādāties viņu vecuma dēļ.
- 61,1% smēķējošo skolēnu vēlas atmest smēķēšanu. 60,8% smēķētāju ir mēģinājuši atmest smēķēšanu pēdējā gada laikā.
- Kopumā 86% smēķējošo skolēnu pēdējā mēneša laikā ir redzējuši brīdinājumus uz cigarešu paciņām par tabakas kaitīgo ietekmi uz veselību, un 39,2% no šiem smēķējošiem skolēniem brīdinājumi uz cigarešu paciņām ir likuši domāt par smēķēšanas atmešanu.